

УДК 342.98

С.В. Жуков,кандидат юридичних наук,
докторант Міжрегіональної академії
управління персоналом, м. Київ

ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ КАТЕГОРІЇ “ДОБРОЧЕСНІСТЬ” У СУЧАСНІЙ ПРАВОВІЙ НАУЦІ

У статті розглянуто розвиток категорії “добročесність” у філософських та правових науках. Досліджено виникнення цього поняття в античній філософії, приділено увагу особливостям його сучасного розуміння. Зроблено висновок, що можливість отримувати достовірну інформацію щодо добročесності представників публічної влади залежить від створення обґрунтованої системи критеріїв добročесності, які можуть бути індикаторами стану корупції у суспільстві, розвитку демократичних відносин, а також достатнього рівня розвитку як інформаційних відносин, так інформаційних технологій.

Ключові слова: добročесність, публічне управління, органи публічної влади, прозорість, корупція, правове забезпечення.

В статье рассмотрено развитие категории “добропорядочность” в философских и правовых науках. Исследовано возникновение этого понятия в античной философии, уделено внимание особенностям его современного понимания. Сделан вывод, что возможность получать достоверную информацию о добродетели представителей публичной власти зависит от создания обоснованной системы критериев добропорядочности, которые могут выступать индикаторами состояния коррупции в обществе, развития демократических отношений, а также достаточного уровня развития как информационных отношений, так информационных технологий.

Ключевые слова: добропорядочность, публичное управление, органы публичной власти, прозрачность, коррупция, правовое обеспечение.

Paper considers the development of the category of “good faith” in the philosophical and legal sciences. The origin of this concept in ancient philosophy is investigated, attention is given to the peculiarities of its modern understanding. It is concluded that the ability to receive reliable information about the virtue of representatives of public authorities depends on the creation of a sound system of the criteria for integrity, which can serve as indicators of the state of corruption in society, the development of democratic relations, and a sufficient level of the development of both information relations and information technologies.

Keywords: integrity, public administration, public authorities, transparency, corruption, legal support.

Одним із завдань судової реформи в Україні є подолання негативного впливу корупційних ризиків, які значним чином знижували ефективність діяльності суддів з моменту набуття Україною незалежності. Сприяти виконанню цього складного завдання має інститут добročесності суддів, який є відносно новим для національної правової системи, однак вже здобув визнання у практиці

багатьох демократичних держав. Особливості протидії корупції в системі державного управління розглядали такі вчені, як В.Б. Авер'янов, М.І. Ануфрієв, О. М. Бандурка, Ю.П. Битяк, Ф.Г. Бурчак, В.М. Гаращук, Є.В. Додін, Н.І. Дорош, Р.А. Калюжний, Л.В. Коваль, Д.М. Корнієнко, О.В. Кузьменко, В.Г. Мельничук, В.Ф. Опришко, В.П. Петков, О.В. Петришин, В.М. Попович, С.В. Тарасов, Ю.О. Тихомиров, М.М. Тищенко, В.В. Цветков, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко, В.К. Шкарупа, І.М. Шопіна, В.О. Шевчук та інші науковці. Однак сутність категорії “добročесність” ще недостатньо висвітлена у теоретичних джерелах, що зумовлює актуальність та новизну цієї статті.

Метою написання статті є визначення особливостей генези розвитку категорії “добročесність” у сучасній правовій науці.

Вважається, що вперше категорія “добročесність” була сформульована давньогрецьким філософом Сократом, який обґрунтував залежність між особистим щастям людини і її вмінням обирати правильний спосіб дій. Такі дії, на думку філософа, мають базуватися на знаннях про моральність, про різницю між добром і злом. З погляду сучасності, думка вченого щодо поширення добročесності серед громади є дещо ідеалістичною, оскільки вчений вважає, що для цього достатньо просто пояснити людині, що таке добročесність. Учень Сократа Платон у своїх “Діалогах” описує таку модель добročесності, яку розвивав у філософських бесідах його вчитель: оволодіння знаннями про добročесність – мудрість – добротворення – перетворення людини та справедливу і порядну – особисте щастя [1, с. 109].

Платон визначає добročесність як “найкращий стан, властивість смертної істоти, що гідна похвали сама по собі; схильність вважати благом те, що маєш; справедливе ставлення до законів; стан, що вимагає надзвичайно серйозно говорити про предмет бесіди; стан, спрямований на благопристойність” [2, с. 428; 3, с. 262].

Арістотель, розглядаючи людину як суспільну істоту, зосереджує увагу на аналізі основних етичних добročесностей, дотримання яких бачиться як шлях досягнення основної мети життя – щастя. У процесі аналізу конкретних видів добročесностей Арістотель виділяє два основні їх типи: діаноетичні (добročесності розуму) та етичні (добročесності волі та характеру). До перших належать: мудрість, знання, поміркованість. До етичних – мужність, помірність, гідність, щедрість, щирість, справедливість тощо [4, с. 98].

Як справедливо зазначає О.А. Степанова, антична філософія розглядала добročесність як моральну позицію особистості, як шлях до особистого вдосконалення, що дає людині насагу існування, надихає на творче життя [3, с. 263]. Додамо, що у роботах античних філософів підкреслювався детермінаційний зв'язок між добročесною поведінкою і щастям (гармонією, задоволенням) людини протягом її життя, незалежно від ставлення філософів до можливості існування душі після смерті. Кардинальна зміна філософського осмислення добročесності відбувається після поширення на території Європи християнства. Християнська концепція виходила з ідеї особистісного безсмертя людини: після смерті тіла людина одержує віддяку за добročесність і гріхи. Але тут ідея віддяки поєднується з ідеєю божественного милосердя і прощення, доповненою концепцією покаяння – перетворення почуттів, у результаті якого людина, її свідомість відкриваються Божеству, відчуваючи очищення (катарсис) [5, с. 75]. З одного боку, це свідчить про гуманізм християнської концепції, але з іншого – усуває наявність прямого зв'язку між добročесною поведінкою людини та її щастям, благополуччям, у тому числі й в потойбічному існуванні, оскільки недобročесна людина, відчувши

каяття, завдяки божественному милосердю, може здобути такі ж саме переваги, що й добродесна.

У давньоримській культурі, на підставі розвитку вироблених давньогрецькою філософією здобутків, спостерігається поступова трансформація розуміння концепта “добродесність” (“*virtus*”) з військової чесноти на квінтесенцію моральних уявлень римлян, на світоглядний ідеал античної цивілізації. *Virtus* як античний світоглядний конструкт став фундаментом для втілення концепту добродесності на ґрунті романських мов (в іспанській мові – *virtud*, в італійській і французькій – *virtu*, в португальській – *virtude*). Так, у давньофранцузькій мові *vertu* розуміється як “сила”, “міць”, “сміливість”, “властивість”, “достойнство”, і, одночасно – чудо, релігійне диво. Аналіз функціонування терміну *vertu* у текстах художньої та філософської тематики дозволяє філологам стверджувати, що лексема *vertu* є синонімом до таких понять, як *merite* – достойнство, *moralite* – моральність, *sagesse* – мудрість. [6, с. 516].

Принцип добродесності в національному законодавстві вперше було закріплено в Законі України від 17 листопада 2011 року “Про державну службу”. Після чого активізувалися наукові дослідження сутності означеного феномену в аспекті державної служби. Так, принцип добродесності державного службовця тлумачиться як нормативно закріплена вимога щодо спрямованості дій державного службовця виключно на захист публічного інтересу та відмову його від приватних інтересів під час здійснення наданих йому повноважень, чесність державного службовця, його здатність нести як моральну, так і юридичну відповідальність за свої дії чи бездіяльність [7, с. 160].

Як справедливо зазначає І.М. Шопіна, багатоманітність завдань і функцій, виконуваних центральними органами виконавчої влади, зумовлює і особливості здійснення контролю та нагляду за кожним із них, однак парламентський, міжвідомчий, судовий, громадський контроль, а також прокурорський нагляд, хоч і з певними відмінностями, охоплює сьогодні всю систему виконавчої влади, що цілком відповідає принципам прозорості та законності в діяльності органів державної влади [8, с. 70–71]. Заслуговує на увагу те, що актуальний стан добродесності в державах світу є предметом досліджень впливової міжнародної антикорупційної організації Transparency International. З точки зору методологічного підходу, виробленого в роботах представників цієї організації, національна система добродесності охоплює основні сфери діяльності держави, що відповідають за боротьбу із корупцією. Ці сфери включають не лише різноманітні державні органи (парламент, уряд, публічний сектор, органи судової влади тощо), але й політичні партії, громадянське суспільство, ЗМІ та бізнес. Якщо ці сфери функціонуватимуть належним чином, вони утворять здорову та стійку національну систему добродесності, що ефективно долатиме корупцію в рамках більш широкої боротьби проти зловживання владою, посадових злочинів і незаконного привласнення в усіх його формах. Однак, якщо ці сфери характеризуються відсутністю відповідних правил і підзвітності, корупція, швидше за все, процвітатиме і справлятиме негативний жорсткий вплив на суспільну мету справедливого зростання, сталого розвитку та соціальної згуртованості. Тому зміцнення національної системи добродесності сприяє ефективнішому управлінню в країні, і, в кінцевому результаті, робить суспільство в цілому справедливішим. Хоча загалом не існує єдиного стандарту до побудови ефективною антикорупційною системи, у міжнародній спільноті поступово формується консенсус щодо ключових елементів, які найбільш ефективно запобігають корупції та сприяють добродесності. Дослідження національної системи добродесності передбачає оцінку правової

основи та практики функціонування інститутів та секторів, що мають відношення до протидії корупції. Загалом дослідження охоплює 13 сфер, зокрема законодавчу, виконавчу, сферу судової влади, громадський сектор, сферу правоохоронних органів, центрального виборчого органу, уповноваженого з прав людини, вищого органу фінансового контролю, антикорупційних органів, політичних партій, ЗМІ, громадських організацій та бізнесу, які оцінюються у системному зв'язку із соціальними, економічними, політичними та культурними основами системи доброчесності [9].

На підставі викладеного вище можна зробити такі висновки. По-перше, проблема підвищення доброчесності представників органів публічної влади в Україні потребує з'ясування сутності цієї категорії відповідно до реалій сьогодення, особливостей національного законодавства та міжнародних зобов'язань, які взяла на себе наша держава. По-друге, можливість отримувати достовірну інформацію щодо доброчесності представників публічної влади залежить від створення обґрунтованої системи критеріїв доброчесності, які можуть виступати індикаторами стану корупції в суспільстві, розвитку демократичних відносин тощо. По-третє, зростання уваги до доброчесності є ознакою розвитку інформаційного суспільства, оскільки потребує відповідного рівня як інформаційних відносин, так інформаційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Платон Діалоги / Пер. з давньогр. К: Основи, 1999. 395 с.
2. Антология мировой философии. В 4 т. Москва: Мысль, 1969. Т. 1. Ч. 1. 575 с.
3. Степанова О.А. Ретроспективний аналіз доброчесності в античній філософсько-педагогічній думці. Педагогічні науки. 2005. Вип. 40. С. 260–263.
4. Мовчан В.С. Етика: навч. посіб. Київ: Знання, 2007. 483 с.
5. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії. Проблема людини та її меж. навч. посіб. Київ: Наукова думка, 2000. 271 с.
6. Черенко Н.А. Концепт доброчесність як універсальна домінанта культури: до питання вербалізації. Мовні і концептуальні картини світу. 2014. Вип. 47(2). С. 510–517.
7. Германюк М.О. Спеціальні принципи державної служби: теоретико-правовий аналіз. Митна справа. 2012. № 2 (79). С. 155–161.
8. Шопіна І.М. Щодо правової регламентації функціонування центральних органів виконавчої влади. Публічне право. 2011. № 3. С. 65–71.
9. Національна система доброчесності Україна-2015. URL: <https://ti-ukraine.org/research/doslidzhennya-natsionalna-systema-dobrochesnosti-ukrajina-2015> (дата звернення: 01.11.2017).

Отримано 20.11.2017